

TÖÖ ORGANISEERIMINE JA SELLE VORMIDE ARENG EESTI NSV KOLHOOSIDES

J. Veevo

Raamatupidamise kateeder

Põllumajanduse kollektiviseerimine ja kolhooside loomine Eesti NSV-s oli murranguliseks pöördeks vabariigi põllumajanduse arengus. Esmakordselt tuli põllumajandusala töötajatel hakata tegelema põllumajanduse arendamisega kollektiivsetes põllumajanduslikes suurettevõtetes — kolhoosides. Kerkisid üles paljud, sisuliselt täiesti uued ülesanded, mida ei olnud endises väiketalupoeglikus põllumajanduses. Uut moodi tuli läheneda ka töö organiseerimisele kolhoosides.

Kui enne põllumajanduse kollektiviseerimist (1947. aastal) oli Eesti NSV-s 140 000 talumajandit ning valdava osa talude keskmiseks suuruseks 10—30 hektarit,¹ siis pärast kollektiviseerimist ja kolhooside ühinemist (1952. aasta lõpul) oli vabariigis 937 kolhoosi maavalduse keskmise suurusega 2610 hektarit. Viimastel aastatel seoses kolhooside edasise ühinemisega ja osa kolhooside reorganiseerimisega sovhoosideks on kolhooside arv vähenenud. Nii oli 1960. aasta lõpul Eesti NSV-s 648 kolhoosi maavalduse keskmise suurusega 2769 hektarit. Sellistes sotsialistlikes põllumajanduslikes suurettevõtetes on vajalik majandit juhtida ja tootmistegevust korraldada teaduslikult põhjendatud töö organiseerimise ja selle ratsionaalsete vormide rakendamise alusel.

Seoses kolhoositootmise arenguga on töö organiseerimise vormid pidevalt täiustunud. Kolhooside tootmistaseme kiirel tõstmisel osutub praegu vajalikuks töö organiseerimise progressiivsete vormide edasine arendamine.

¹ V. Matin, M. Bronštein, Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine ning selle sotsiaalsed ja majanduslikud tulemused, Tallinn 1959, lk. 13.

1. Töö organiseerimise tähtsus ja põhiprintsiibid kolhoositootmises

Juba nõukogude võimu algaastail märkis V. I. Lenin, et «...nõukogude võimu jaoks on just töö organiseerimine .. kogu ühiskondliku elu kõige peamiseks, põhilisemaks ja aktuaalsemaks küsimuseks».²

Töö organiseerimine kolhoositootmises on olnud alati Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse tähelepanu keskpunktiks. Partei ja valitsuse pidevat tegelemist töö organiseerimise probleemidega põllumajanduses iseloomustavad kujukalt sm. N. S. Hruštšovi sõnad Uraali põllumajanduse eesrindlaste nõupidamisel Sverdlovskis 1961. aasta märtsikuul: «Me peame teostama töö organiseerimise uusi vorme, mis tekivad rahvahulkades ja annavad võimaluse paremini organiseerida põllumajandussaaduste tootmist».³

Töö organiseerimine kolhoositootmises on tähtis eelkõige sellepärast, et see on väga tihedalt seotud tööviljakuse tõstmisega põllumajandussaaduste tootmisel. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei uus programm näeb ette, et tööviljakus põllumajanduses peab tõusma kümne aasta jooksul vähemalt kahe ja poole kordseks ning kahekümne aastaga viie- kuni kuuekordseks.⁴ Tööviljakuse niisugune tõus võimaldab kõik kolhoosid ja sovhoosid muuta jõukateks kommunistlikku tüüpi põllumajanduslikeks ettevõteteks ning likvideerida linna ja maa vahelised sotsiaal-majanduslikud ja kultuurilis-elukondlikud erinevused.

Tööviljakuse tõstmine saavutatakse rea tegurite abil, mis jaotatakse tavaliselt kolme põhilisse rühma: 1) tehnika, 2) tootmistehnoloogia ja 3) tootmise organiseerimine. Viimasesse rühma kuulub ka töö organiseerimine, mis on tihedalt seotud teiste tööviljakuse tõusu mõjutavate teguritega.

Otsustavaks teguriks tööviljakuse tõstmisel on töö tehnilise varustatuse kasv. On aga võimatu ära kasutada kõiki tehnika ja tootmise tehnoloogia uuendamises peituvaid võimalusi, kui sellega ei kaasne tootmise ja sealhulgas töö organiseerimise täiustamine.

Tööviljakuse tõstmine ja töö organiseerimine on lahutamatu seotud. V. I. Lenin märkis, et tööviljakuse tõstmine ja seoses sellega (ja selle jaoks) töö kõrgem organisatsioon tähendabki kõrgema ühiskonnaformatsiooni, s. o. kommunismi loomist⁵. See klassikaline väljendus näitab, et seoses tööviljakuse

² V. I. L e n i n, Teosed, 27. kd., Tallinn 1955, lk. 179.

³ N. S. H r u š t š o v, Tööstusliku Uraali põllumajandus peab arenema hoogsamalt. Kõne Uraali oblastite ja autonoomsete vabariikide põllumajanduse eesrindlaste nõupidamisel Sverdlovskis 2. märtsil 1961. a., «Rahva Hääli» nr. 57 (5557), 8. III 1961.

⁴ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 72.

⁵ V. I. L e n i n, Teosed, 27. kd., Tallinn 1955, lk. 229.

tõusuga on paratamatu töö organiseerimise taseme tõstmine, töö organiseerimise vormide täiustamine ja et viimaste abil saavutatakse omakorda uus tööviljakuse tõus. Töö organiseerimise vormide pidev täiustamine on üheks võtmeks, mis kindlustab sotsialistlike tootmissuhete vastavuse tootlike jõudude arengutasemele ning võimaldab seega kolhoositootmist edasi arendada kiires tempos.

Töö organiseerimise põhiprintsiibid sotsialistlikus rahvamajanduses, sealhulgas põllumajanduses, tuginevad K. Marxi õpetusel töökooperatsioonist ja tööjaotusest. K. Marx nimetas kooperatsiooniks «töö vormi, kus palju isikuid töötab plaanikindlalt üksteise kõrval ning ühiselt, ühes ja sellesamas tootmisprotsessis või erinevais, kuid üksteisega seotud tootmisprotsessides»⁶.

Töökooperatsioon kui inimeste koostöö vorm tekkis juba ammu, levis laialt kapitalistlikus majanduses, oli töötajate üha kasvava ekspluateerimise vahendiks.

Hoopis teine iseloom on töö sotsialistlikul koopereerimisel. Sotsialistlikus põllumajanduses, kolhoositootmises rajaneb töökooperatsioon uutel, ekspluateerimisest vabadel tootmissuhetel ja on kolhooside jõukuse kasvu ning kolhoosnike heaolu tõusu vahendiks. Töö sotsialistlik koopereerimine põhineb töötajate seltsimehelikul koostööl ja vastastikusel abistamisel ning on töötajate töö kergendamise vahendiks.

Kolhoositootmine võimaldab kasutada töö sotsialistliku koopereerimise kõiki eeliseid. Siin on töö koopereerimine võimalik niisuguses ulatuses, mida ei saavuta ükski kapitalistlik talumajand. Kolhoositootmise algperioodil levinud lihtne kooperatsioon on nüüd peaaegu kõikjal asendunud keerulise kooperatsiooniga, mille oluliseks tunnuseks on tööjaotus. Sotsialistliku tööjaotuse edasiarendamine kolhoositootmises on tähtis töö organiseerimise täiustamisel. Tööjaotuse süvenemisega on vahetult seotud kolhoosnike senisest kitsam spetsialiseerimine üksikute tööoperatsioonide täitmiseks.

Sotsialistliku töökooperatsiooni ja tööjaotuse, s. o. töö sotsialistliku organiseerimise aluseks on sotsialistlik töödistsipliin. Rakendatavad töö organiseerimise vormid peavad võimaldama hoida kolhoosnike töödistsipliini kõrgel tasemel, kindlustama kolhoosi kõigi liikmete aktiivse osavõtu ühistööst. Töö organiseerimine on vahetult seotud kolhoosnike isikliku vastutuse tõstmisega neile usaldatud ülesannete täitmise eest. Kõrvuti kollektiivi üksikute liikmete isikliku vastutuse tõstmisega on töö organiseerimise vormide arengus järjest olulisem koht töötajate rühmade kollektiivse vastutuse tõstmisel. Just kollektiivse vastutuse senisest laialdasem rakendamine on orgaanili-

⁶ K. M a r x, Kapital, I kd., Tallinn 1953, lk. 285.

selt seotud töö organiseerimise kõige progressiivsemate vormidega, neile omase töötajate kommunistliku töösse suhtumisega.

Isiklik vastutamatus kõrvaldatakse kolhoosnikele töövahendite kinnistamise, töötajate kollektiivide koosseisu püsivuse, materiaalse huvi printsiibi ellurakendamise ja mitmete teiste tegurite abil.

Sotsialismilt kommunismile ülemineku perioodi üheks iseloomulikumaks jooneks on töö iseloomu muutumine. Töö, mis kapitalistlikus ühiskonnas oli rikastele kasumite muretsemise vahendiks, muutus sotsialistlikus ühiskonnas ühiskondliku tootmise igakülgse arendamise ja töötajate kasvavate vajaduste rahuldamise allikaks. Töö muutus au ja kuulsuse asjaks, kuid ta pole veel saanud kõigi töötajate, kolhoosnike esimeseks eluvajaduseks. Seepärast üleminekul kommunistlikku ühiskonda, kus töö ja distsipliin ei ole inimesele koormaks, kus töö lakkab olemast ainult elatusvahendite allikas ja muutub tõeliseks loominguks, rõõmu allikaks,⁷ on hindamatu töö organiseerimise progressiivsete vormide kasvatuslik osa.

Töö organiseerimise ratsionaalsete vormide rakendamine võimaldab kõige õigemini jaotada kolhoosnikke üksikute tootmisharude vahel. Eesrindlikud töö organiseerimise vormid lubavad otstarbekalt ühendada kolhoosi ühiskondlikke ja kolhoosnike isiklikke huve, lähtudes kolhoosi ühiskondlikest huvidest. Töö organiseerimise otstarbekohaste vormide abil saavutatakse ka tööjõu ja tehnika kõige ratsionaalsem kasutamine.

Töö sotsialistliku organiseerimise üheks oluliseks jooneks on asjaolu, et ta võimaldab töötajate ja töötajate kollektiivide vahel organiseerida sotsialistlikku võistlust, mis on kolhoositootmise arendamise tähtsaks stiimuliks. Kommunismi laiahaardelise ülesehitamise perioodil on põllumajandustöötajate vaheline sotsialistlik võistlus saavutanud enneolematu leviku. Üha laialdasemalt areneb sotsialistliku võistluse kõrgem vorm, s. o. võistlus kommunistliku töö eest.

Erinevalt kapitalismist, kus töö organiseerimisel on vaid tootmistehniline ülesanne, on töö sotsialistlikul organiseerimisel selle kõrval ka majanduslik-poliitiline ülesanne.

Seoses tootmise edasise ühiskonnastamise ja kiire tehnilise progressiga omandab töö organiseerimise eesrindlike vormide kasutamine kolhoositootmise edasiarendamisel ja kolhooslikooperatiivse omandi tõstmisel üldrahvaliku kommunistliku omandi tasemele järjest suurema tähtsuse ja olulisema koha.

Kogemused näitavad, et need majandid, kes pidevalt uurivad töö organiseerimist ja otsivad uut ning progressiivset töö organiseerimise vormide kasutamisel, saavutavad oma tootmis-tegevuses märkimisväärset edu.

⁷ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 61.

2. Töö organiseerimise vormide areng kuni 1958. aastani

Peamiseks teguriks, mis põhjustab töö organiseerimise vormide arengut põllumajanduses, on tehniline progress. Kui kolhoositootmise alperioodil tehti suur osa töid käsitsi ja hobujõul, siis praegu tehakse valdav enamus põllumajanduslike töid masinate ja mehhanismide abil. Levib üha enam põllumajanduslike tööde kompleksne mehhaniseerimine. K. Marx märkis oma «Kapitali» I köites, et «kui see vorm (s. t. kooperasiiooni vorm — J. V.) muutub, siis on see... tööriistade revolutsiooni tulemus».⁸

Tehnilise progressi kõrval mõjutavad töö organiseerimise vormide arengut veel mitmed teised tegurid, mis on tehnika arenemise ja täiustamisega tihedalt seotud. Üheks niisuguseks teguriks on tootmistehnoloogia pidev areng. Töö organiseerimise uute vormide kasutuselevõtmine on lahutamatu seotud ka kolhoosikaadri kvalifikatsiooni tõusuga. Lõpuks mõjutab töö organiseerimise vormide arengut kogu kolhoositootmise kiire tõus, tootmismahdade kasv ja sellega seotud tootmise kontsentratsiooni kõrgem aste.

Selleks ajaks, kui kolhoosikord võitis Eesti NSV-s, olid NSV Liidu paljudes vabariikides kolhoositootmisel juba kolme aastakümne pikkused kogemused. Kolhoosikorra loomine Eesti NSV-s rajanes vahetult nendele rikkalikele kogemustele. Ka kolhoositootmise edasine areng Eesti NSV-s on lahutamatu seotud kogu Nõukogude Liidu kolhooside arenguga. Seepärast on arusaadav, et töö organiseerimise vormide arengut Eesti NSV kolhoosides saab analüüsida seostatult töö organiseerimise vormide arenguga vennasvabariikide kolhoosides.

Kolhoositootmise arenemise üheks tähtsamaks tulemuseks ajavahemikul 1920—1932 oli kolhoosides alalise tootmisbrigaadi kui töö organiseerimise põhivormi väljakujunemine. UK(b)P Keskkomitee määruses 1932. aasta veebruaris märgiti: «töö organiseerimise tähtsamaks lüliks kolhoosides peab saama brigaad».⁹

1935. aasta veebruaris toimunud II üleliidulisel kolhoosnike-lööklaste kongressil vastuvõetud kolhoosi tüüppõhikiri¹⁰ fikseerib tootmisbrigaadide moodustamise põhimõtted, mis on oma aktuaalsuse säilitanud tänapäevani. Põllumajandusliku artelli tüüppõhikirjas toonitatakse, et brigaadide isikuline koosseis peab olema püsiv. Tüüppõhikirjas on ette

⁸ К. Маркс, Капитал, I kd., Tallinn 1953, lk. 317.

⁹ Постановление ЦК ВКП(б) от 4 февраля 1932 г., Об очередных мероприятиях по организационно-хозяйственному укреплению колхозов, «Правда», 6 февраля 1932 г.

¹⁰ Põllumajandusliku artelli tüüppõhikiri, Tallinn 1949, lk. 13.

nähtud, et põllumajanduses organiseeritakse brigaadid vähemalt külvikorras ühe rotatsiooni kestuseks, loomakasvatuses aga vähemalt kolmeks aastaks. Nähakse ette ka tootmisvahendite, loomade, hoonete ja muu kinnistamine brigaadidele.

Kui kolhoositootmise algaastail loodi brigaade põhiliselt põllunduses, siis kolmekümnendate aastate keskpaigast alates levis üha enam brigaadide moodustamine ka loomakasvatuses. Kõrvuti põllundus- ja loomakasvatusbriigaadidega organiseeriti mitmetes kolhoosides spetsiaalseid brigaade, nagu köögiviljakasvatusbriigaade, aiandusbriigaade ja teisi eriotstarbelisi brigaade.

Kolhooside teenindamiseks traktorite, kombainide ja muu põllumajandusliku tehnikaga kujundati laiaulatuslik masina-traktorijaamade võrk. Koos kolhooside tootmisbriigaadide väljakujunemisega kujunesid välja ka masina-traktorijaamades traktoribriigaadid.

Kolhoositootmise praktika tõi ellu ka töö organiseerimise briigaadisisesed vormid. Eesrindlike kolhooside kogemused näitasid, et rühvelkultuuride, köögiviljade ja tehniliste kultuuride kõrgete saakide saamiseks on otstarbekohane moodustada brigaadides lülid, kellele kinnistada ülalnimetatud kultuuride põllud. Niisuguste lülide organiseerimise vajalikkusele juhtis tähelepanu juba NSV Liidu RKN ja ÜK(b)P KK ühine määrus 1940. aasta detsembrikuust.¹¹

Reas kolhoosides takistas kolhoosimajanduse ja eriti loomakasvatuse edasiarendamist mahajäämus söödabaasi organiseerimises. Söödatootmise arendamiseks ja loomakasvatuse söötadega varustamise paremustamiseks hakati 1940-ndate aastate lõpul reas kolhoosides moodustama söödatootmisbriigaade, kelle ülesandeks oli toota ja varuda söötasid ning vastutada söödatootmise eest majandis.

Mitmetes kolhoosides loodi spetsiaalsed ehitusbriigaadid, kes püstitavad uusehitusi ning teevad hoonete kapitaal- ja jooksvat remonti.

Vaatamata töö organiseerimise vormide täiustumisele, esines tööde organiseerimisel kolhoosides ikkagi suuri puudusi. Nende kõrvaldamisele ja kolhooside organisatsioonilisele ning majanduslikule tugevdamisele juhtis tähelepanu ÜK(b)P Keskkomitee 1947. aasta veebruaripleenum.¹² Vastavalt 1947. aasta veebruaripleenumi otsusele võttis NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1948. aasta aprillikuus vastu määruse «Abinõudest töö organiseerimise, tööviljakuse tõstmise ja töötasu maksmise korra

¹¹ Важнейшие решения по сельскому хозяйству за 1938—1946 гг. Москва 1948, lk. 429.

¹² NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, III osa, Tallinn 1957, lk. 498.

parandamiseks kolhoosides.»¹³ Viimases rõhutatakse jällegi, et töö organiseerimise alal on kolhoosides tähtsamaks ülesandeks alaliste tootmisbrigaadide kui töö organiseerimise põhivormi igakülgne tugevdamine.

Kuid rida puudusi kolhooside inimtöõjõu ja masina-traktorijaamade masina-traktoripargi ebaratsionaalses kasutamises säilis. Puuduste peamiseks objektiivseks põhjuseks oli kolhooside väiksus, sest väikestes kolhoosides olid moodustatud peamiselt põllumajandusbrigaadid. Laialdaseks töö koostööks, jaotamiseks ja kolhoosnike spetsialiseerimiseks loomakasvatuses ja põllumajanduse teistes harudes puudusid aga suures osas kolhoosides vajalikud eeltingimused.

Eriti raske oli masina-traktorijaamade tehnika ratsionaalne kasutamine ja seda eriti mittemustmullavööndi väikestes kolhoosides. Nii tuli siin sajal traktoribrigaadil teenindada keskmiselt 596 kolhoosi, kusjuures niisuguseid traktoribrigaade, kes teenindasid 7 ja rohkem kolhoosi, oli üks kolmandik. Traktoribrigaade, kes teenindasid ainult üht kolhoosi, oli vaid 2% traktoribrigaadide üldarvust.¹⁴ Seepärast osutus äärmiselt eluliseks 1950—1951. aastail kolhooside algatusel ja Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei juhtimisel läbiviidud väikeste kolhooside ühinemine. Võrreldes 1940. aastaga oli 1953. aastaks NSV Liidu kolhooside arv vähenenud 2,6 korda. Külvipinna keskmine suurus ühe kolhoosi kohta oli samal ajavahemikul suurenenud 2,9 kordseks.¹⁵

Eesti NSV-s oli kolhoosiliikumises põhjaliku murrangu aastaks 1949. aasta ning 1951. aasta alguseks oli valdav enamus üksiktaludest ühinenud kolhoosideks. Põllumajanduse kollektiviseerimise iseärasuseks Eesti NSV-s oli asjaolu, et peaaegu üheaegselt massilise kollektiviseerimisega toimus väikeste kolhooside ühinemine, mille illustreerimiseks on esitatud tabel 1.

Tabel 1

Eesti NSV kolhooside arv ja suurus (aastail 1949—1953)

Näitajad	1949	1950	1951	1953
Kolhooside arv (ilma kalurikolhoosideta)	2898	2213	1051	914
Keskmiselt ühe kolhoosi kohta:				
kolhoosiperesid	33	55	116	130
maad kokku hektarites	574	966	2213	2745
sellest põllumaad hektarites	206	338	717	846
veiseid	56	101	266	335
sigu	19	40	117	177

¹³ Сборник законодательных и ведомственных актов по сельскому хозяйству, т. I, Москва 1957, lk. 343.

¹⁴ С. В. Фраер, Организация работы МТС в колхозах, Москва 1952, lk. 82.

¹⁵ Сельское хозяйство СССР, Москва 1958, lk. 27.

Tabelist näeme, et võrreldes 1949. aastaga vähenes 1953. aastaks kolhooside arv 3,2 korda. Samal ajal suurenes maaval- dus arvestatult ühe kolhoosi kohta 4,8 korda.

Kolhooside ühinemine lõi eeldused töö ja tootmise organisee- rimise paremustamiseks. Tekkisid võimalused tootmisbrigaadide suurendamiseks ja tugevdamiseks, mis lubas otstarbekamalt kasutada kolhooside tööjõuressursse ning efektiivsemalt tööle rakendada masina-traktorijaamade tehnikat.

Missugused muutused toimusid tootmisbrigaadide koosseisus, arvus ja suuruses aastail 1949—1953, näeme tabelist 2.

Tabel 2

Tootmisbrigaadide koosseis, arv ja suurus Eesti NSV kolhoosides
(aastail 1949—1953)

Näitajad	1949	1950	1951	1952	1953
Tootmisbrigaadid kokku sealhulgas:	3232	3792	3240	2836	2673
põllundusbrigaadid	3229	2768	3158	2605	2504
söödatootmisbrigaadid	3	—	—	64	35
kõögiviljakasvatuse- ja aiandusbrigaadid	—	24	82	167	134
Põllundusbrigaadide keskmine arv ühe kolhoosi kohta	1,1	1,7	3,0	2,8	2,7
Ühe põllundusbrigaadi keskmine suurus:					
inimesi brigaadis	37	35	40	42	38
kinnistatud põllumaad hektarites	181	187	239	302	309

Sellest selgub, et ajavahemikul 1949—1953 toimusid kolhooside tootmisbrigaadide koosseisus, arvus ja suuruses tunduval muutused. Kui kolhooside üldarv sel ajavahemikul, nagu märgitud, vähenes 3,2 korda, siis tootmisbrigaadide arv samal ajal vähenes ainult 1,2 korda, sealhulgas põllundusbrigaadide arv 1,3 korda. See on seletatav asjaoludega, et esiteks: kõrvuti põllundusbrigaadide arvu vähenemisega kasvas söödatootmisbrigaadide ning kõögiviljakasvatuse- ja aiandusbrigaadide arv, ning teiseks: põllundusbrigaadide suurenemine ei toimunud nii suures ulatuses, kui suurenesid kolhoosid. Kui ühe kolhoosi maa- kasutus võrreldes 1949. aastaga suurenes 1953. aastaks 4,8 korda, nagu eespool märgitud, siis ühele põllundusbrigaadile kinnista- tud põllumaa pindala kasvas samal ajavahemikul 1,7 korda.

Põllundusbrigaadide suurendamise protsess ei kulgenud täiesti paralleelselt kolhooside ühinemisega. Kui ühe kolhoosi põllumaa keskmine pindala võrreldes 1949. aastaga oli 1950. aastaks suurenenud 55% võrra, siis ühe põllundusbrigaadi põllumaa keskmine pindala kasvas samal ajal vaid 3% võrra. See näitab, et kolhoosid ei kasutanud kohe tekkinud võimalusi töö organiseerimise vormide täiustamiseks. Tunduv põllundus-

brigaadide suurendamine toimus aga 1951. ja 1952. aastal ning 1953. aasta alguseks oli nende suurus ajutiselt stabiliseerunud.

Vaadates põllundusbrigaadide isikulist koosseisu, näeme, et aastail 1949—1953 oli ühe põllundusbrigaadi koosseisus keskmiselt 35—42 kolhoosnikku. Seega paralleelselt põllundusbrigaadide maa-alalise suurenemisega ei kasvanud põllundusbrigaadide liikmete arv, mis on seletatav osa kolhoosnike töölesuunamisega teistesse tootmisbrigaadidesse (kõögiviljakasvatus-, aiandus- ja söödatootmisbrigaadid) ning osa kolhoosnike töölesiirdumisega teistesse rahvamajanduse harudesse.

Tabelist 2 selgub ühtlasi, et seoses kolhooside arvu vähenemisega ning algava põllundusbrigaadide ühendamisega kasvas põllundusbrigaadide keskmine arv ühe kolhoosi kohta 1949. aasta 1,1-lt 3-le 1951. aastal ning seejärel seoses tootmisbrigaadide edasise suurendamisega langes 2,7-le 1953. aastal.

Kõrvuti põllundusbrigaadide arvu vähenemisega suurenes kuni 1913. aastani söödatootmisbrigaadide, kõögiviljakasvatus- ja aiandusbrigaadide arv. 1952. aastal olid moodustanud söödatootmisbrigaade 6,8% ja kõögiviljakasvatus- ja aiandusbrigaade 17,8% kolhoosidest. 1953. aastal nimetatud brigaadide arv mõnevõrra vähenes.

Perioodi 1949. kuni 1953. aastani iseloomustab Eesti NSV kolhoosides töö organiseerimise seisukohalt tootmisbrigaadide kui töö organiseerimise põhivormi väljakujunemine.

Töö paremaks organiseerimiseks ja töö organiseerimise vormide täiustamiseks kolhoositootmises puudus aga siiski veel terve rida eeldusi. Need loodi 1953. aastal toimunud NLKP Keskkomitee ajaloolise septembripleenumi otsuse ja sellele järgnenud Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse rea abinõude alusel.

1953. aasta oli põllumajanduse arengus põhjaliku murrangu aastaks. NLKP Keskkomitee septembripleenum 1953. aastal¹⁶ märkis ära mitmeid suuri puudusi põllumajanduse arendamises, mis olid põhjustanud ebarahuldava olukorra reas tähtsates põllumajanduse harudes. Septembripleenumi otsuses märgiti samuti, et «paljudes artellides on töödistsipliin ikka veel madal, kõik kolhoosnikud ei võta veel täiel määral osa kolhoosi tootmistööst. Kolhoosnikute töö ei ole veel kõikjal hästi organiseeritud». Ka masina-traktorijaamade töös esines rida puudusi, mis takistasid põllumajandusliku tehnika efektiivset kasutamist.

Partei ja valitsuse poolt tarvitusele võetud abinõud, mis seisnesid põllumajanduse materiaalse ja tehnilise baasi tugevdamises, kolhoosnikute materiaalse huvi leninliku printsiibi taastamises, planeerimise uue korra sisseseadmises, kolhooside tugevdamises juhtiva kaadri ja spetsialistidega ja paljus muus,

¹⁶ NLKP kongresside, konverentside ja keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused III osa, Tallinn 1957, lk. 599.

võimaldasid kolhoositootmist edasi arendada hoopis kiiremas tempos. Sellega loodi tingimused ka töö organiseerimise ja selle vormide täiustamiseks.

Erilise tähtsusega oli töö organiseerimise seisukohalt NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruse «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ning kolhoosnike initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel»¹⁷ avaldamine 1956. aasta märtsikuus. Nimetatud määrukses märgiti, et tihtipeale rikutakse kohalike partei-, nõukogude ja põllumajandusorganite poolt kolhoosidemokraatiat, kuna kolhoosidele sunnitakse peale üldisi organisatsioonilisi vorme ja normatiive, mis ei vasta konkreetsetele tootmingimustele ega majandi arenemistasemele. Mõnikord reglamenteeriti ülaltpoolt isegi niisuguseid kolhooside siseelu küsimusi, nagu brigaadide ja lülide organiseerimine, kolhoosnike töö ja tasu normeerimine ja muud. See määrus võimaldas tõsta kolhooside initsiatiivi töö ja tootmise organiseerimisel ning tagas seega töö organiseerimise progressiivsemate vormide rakendamise kolhoosides.

Missugused muutused toimusid töö organiseerimise vormide arengus pärast murrangulist 1953. aastat, seda näeme tabelist 3.

Aastail 1954—1957 on töö organiseerimise erinevate vormide kasutamises toimunud küllaltki suuri muutusi. Kõige olulisemaks muutuseks tuleb pidada töö organiseerimise uue vormi — kompleksbrigaadide tekkimist kolhoosides.

Kuigi juba varem otsiti võimalusi taime- ja loomakasvatuse paremaks seostamiseks söödatootmisbrigaadide organiseerimise näol, ei andnud see vajalikke tulemusi. Eesrindlike kolhooside initsiatiivil jätkusid otsingud taime- ja loomakasvatuse paremaks seostamiseks. Nii hakatigi vennasvabariikide kolhoosides 1950-ndate aastate esimesel poolel moodustama kompleksbrigaade. Vennasvabariikide eeskujul organiseeriti esimesed kompleksbrigaadid Eesti NSV kolhoosides 1956. aastal. Selleks ajaks oli söödatootmisbrigaade moodustanud kolhooside osatähtsuskolhooside üldarvust Eesti NSV-s langenud 1,5 protsendile.

Söödatootmisbrigaadide likvideerimine on seletatav eeskätt sellega, et kompleksbrigaadide näol leiti töö organiseerimise palju eesrindlikum vorm, mis võimaldas paremini ühendada taime- ja loomakasvatuse huvisid ning parandada söödatootmise olukorda. Eesti NSV kolhooside taimekasvatuse toodangust läheb loomakasvatuse käsutusse ligikaudu 70—80%. Seetõttu on loomulik organiseerida kogu põllundus nii, et ta eeskätt varuks loomakasvatusele küllaldaselt sööta. Eraldi söödatootmisbrigaadid nende ülesannetega hakkama ei saanud. Mõnedes kolhoosides vähendas söötatootmisbrigaadide loomine isegi põllundusbrigaadide

¹⁷ Põllumajandusalaalseid direktiive, seadusandlikke ja ametkondlikke akte, 1, Tallinn 1960, lk. 434.

Töö organiseerimise vormid Eesti NSV kolhoosides (aastail 1954—1957)

Näitajad	1954	1955	1956	1957
Tootmisbrigaade kokku (põllumajanduslikes artellides)	2770	2703	2559	2539
sealhulgas:				
põllundusbrigaadid	2484	2457	2193	2118
kompleksbrigaadid	—	—	139	252
söödatootmisbrigaadid	38	22	13	—
kõõgiviljakasvatus- ja aiandusbrigaadid	248	224	214	169
Põllundus- ja kompleksbrigaade keskmiselt ühes kolhoosis	2,7	2,7	2,7	2,7
Kolhooside osatähtsus protsentides, kus on organiseeritud:				
söödatootmisbrigaadid	4,2	2,4	1,5	—
kõõgiviljakasvatus- ja aiandusbrigaadid	27,2	24,7	24,4	19,1

dide töö efektiivsust seetõttu, et viimaste isikuline koosseis jäi liiga väikeseks ega võimaldanud kõigi põllumajanduslike tööde õigeaegset tegemist ning ratsionaalset tööd kooperaerimist ja tööjaotust põllundusbrigaadides.

Kompleksbrigaadi kuuluvad nii taime- kui ka loomakasvatuses töötavad kolhoosnikud. Kompleksbrigaadile kinnistatakse põllumajandusliku maa ja taimekasvatustlike tootmisvahendite ja -hoonete kõrval ka brigaadi territooriumil asuv ühiskari ning loomakasvatustlikud tootmisvahendid ja -hooned.

Esimeste kompleksbrigaadide organiseerimise kogemused osutsid positiivseteks,¹⁸ mistõttu kompleksbrigaade organiseerisid paljud kolhoosid. Nii moodustasid kompleksbrigaadid 1957. aastal tootmisbrigaadide üldarvust juba 9,9 protsenti.

Kõõgiviljakasvatus- ja aiandusbrigaadide organiseerimine saavutas kõrgpunkti 1954. aastal. Järgnevatel aastatel langes kõõgiviljakasvatus- ja aiandusbrigaadidega kolhooside osatähtsus. See on seletatav kõõgiviljakultuuride külvipinna vähenemisega kolhoosides. Ühe kolhoosi kohta kasvatati kõõgiviljakultuure 1954. aastal keskmiselt 4,7 hektarit, 1957. aastal aga 2,6 hektarit, s. o. 45% võrra vähem. Kolhoosides, kus eraldi kõõgiviljakasvatus- või aiandusbrigaadid likvideeriti, kinnistati kõõgiviljakultuuride põllud ja aiad põllundus- või kompleksbrigaadidele.

Teatud nihked toimusid aastail 1954—1957 ka tootmisbrigaadide maakasutuse suurusel, mida näeme tabelis 4 toodud andmetest.

¹⁸ G. Kurss, J. Liiv, Töö organiseerimise vormide valik vastavalt kolhoosi tootmistingimustele. «Eesti Kommunist» 1957, nr. 3, lk. 31.

Eesti NSV kolhooside (põllumajanduslike artellide) ja nende tootmisbrigaadide maakasutuse suurus (aastail 1954—1957)

Näitajad	1954	1955	1956	1957
Keskmiselt ühe kolhoosi kohta hektarites:				
kokku maad	2771	2761	2704	2573
sealhulgas põllumajanduslikult kasutatavat maad	2180	1884	1800	1709
sellest põllumaad	851	816	772	724
Keskmiselt ühe tootmisbrigaadi (väljarvatud kõogiviljakasvatus-, aiandus- ja söödatootmisbrigaadid) kohta hektarites:				
põllumajanduslikult kasutatavat maad	800	695	678	636
sellest põldu	312	301	290	270

Tabel 4 näitab, et kolhooside ja nende tootmisbrigaadide maakasutuse suurus saavutas kõrgpunkti 1954. aastal (võrdle tabel 1 ja 2) ning seejärel hakkas vähenema. Nii vähenes aastail 1954—1957 põllumaa suurus arvestatult ühe kolhoosi kohta 15% võrra ja ühe tootmisbrigaadi kohta 13,5% võrra. Nimetatud protsess toimus seetõttu, et kolhooside ühendamisel tehti üksikutes kohtades mõningaid vigu, mis seisnesid liiga suurte kolhooside ja tootmisbrigaadide moodustamises. Viimastes oli raskusi töö ja tootmise ratsionaalse organiseerimisega, sest need paiknesid väga laialdastel maa-aladel. Põllumajanduslikult kasutatava maa ja põllumaa pindala vähenemine oli põhjustatud ka paranduste tegemisest kolhooside maabilansis. Kuigi kolhooside ja tootmisbrigaadide väiksemaks muutmine oli paljudel juhtudel õige, on vajalik märkida, et mitmetes rajoonides mindi sellega liiale, mis samuti takistas töö ja tootmise otstarbekohast organiseerimist.

Kolhoosides kujunes välja ka töö organiseerimise brigaadisine vorm — lüliline süsteem, mille vajadusele Eesti NSV kolhoosides juhtis tähelepanu Ministrite Nõukogu oma määrusega nr. 668 16. juulist 1948. a.¹⁹ Lülide ehk töögruppide organiseerimise praktika näitas, et lülisid moodustatakse mitmel põhimõttel.

Esiteks organiseeriti kolhoosides lülisid üksikute kultuuride, nagu lina ja suhkrupeedi kasvatamiseks, kus valdavaks oli töö käsitsi ja hobusega. Teiseks levis lülide ehk töögruppide moodustamine territoriaalsel printsiibil. Niisuguseid lülisid moodustati sel juhul, kui tootmisbrigaad paiknes laialdasel maa-alal, kus brigaadi liikmed elasid väga laialipillatult või teistel juhtudel, kui brigadiril oli raske organiseerida brigaadis tööd ainult

¹⁹ Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus nr. 668 16. juulist 1948. a. «Abinõudest töö organiseerimise, tööjõudluse tõstmise ja töötasu maksmise korra parandamiseks Eesti NSV kolhoosides», Tallinn 1948, lk. 5.

üksinda. Kolmandaks organiseeriti lülisid ehk töögrupe üksikute põllumajanduslike tööde (heinakoristamine, kombainidega teravilja ja silokultuuride koristamine ja teised tööd) tegemiseks.

Lülide moodustamine tehniliste ja vahelharitavate kultuuride kasvatamiseks levis 50-ndate aastate esimesel poolel reas Eesti NSV kolhoosides.²⁰ Seoses käsitsi töö osatähtsuse vähenemisega ning põllutööde mehhaniseerimise taseme tõusuga mitmetes kolhoosides likvideeriti niisugust tüüpi lülid. Nii on analüüsitava perioodi lõpuks suurem osa kolhoosidest loobunud linakasvatuse lülidest.²¹ See on seletatav asjaoluga, et lülid, kes linakasvatuses tegid küll külvi- ja hooldustööd, ei suutnud lina õigeaegselt koristada, sest koristustööd olid lüli jaoks liiga töömahukad. Niisugused lülid ei võimaldanud ka vähendada kolhooside tööjõu kasutamise sesoonsust. Seepärast osutus otstarbekamaks kinnistada linakülvid kogu brigaadile, kes teeb kõik linakasvatusega seotud tööd.

Samal ajal suurenes lülide ehk töögruppide moodustamine üksikute põllumajanduslike tööde tegemiseks.

Territoriaalsel printsiibil moodustatud lülid ei levinud vabariigi kolhoosides eriti laialdaselt, kuid olid vajalikud ja otstarbekad reas kolhoosides.

Täiustused ka kolhooside loomakasvatuses kasutatavad tööorganiseerimise vormid. Brigaadiline töö organiseerimise vorm sõna otseses mõttes aga loomakasvatuses siiski laialdaselt ei levinud. Spetsiaalseid loomakasvatusebrigaade loodi ainult veisekasvatuses suuremates ajakohastes lehmalautes, mis mahutasid vähemalt 100-pealise karja ja kus seetõttu töötas suurem rühm kolhoosnikke. Spetsialiseeritud loomakasvatusebrigaadide loomist teistes loomakasvatusharudes ei võimaldanud loomade liiga väike arv, veisekasvatuse aga ühiskarja pidamine väikestes lautes, mis paiknevad kolhoosi territooriumil laialipaisatult.

Enamikus kolhoosides kujunes loomakasvatuses välja tööorganiseerimise ja juhtimise niisugune süsteem, kus veisekasvatuse allutati veisefarmi juhatajale või kolhoosi zootehnikule, teiste loomakasvatusharude baasil moodustatud niinimetatud segafarmi juhtis aga segafarmi juhataja. Reas lautes, eriti veisekasvatuses, töötasid laudavanemad, kes võtsid tootmistööst osa. Sõltuvalt üksikute kolhooside konkreetsetest kohapealsetest tingimustest levisid loomakasvatuses veel mitmesugused teised tööorganiseerimise ja juhtimise variandid.

Lüpskarja brigaadide arengus oli analüüsitav periood mitmekülgsede otsingute perioodiks. Eesmärgiks oli normaliseerida lüpsjate-karjatalitajate tööpäeva, mis oli ülemäära pikk. Samal

²⁰ G. Kurss, R. Hagelberg, H. Tealane, Töö organiseerimise kogemusi Eesti NSV kolhoosides, Tallinn 1956, lk. 49. Õ. Ots, Võru rajooni Akadeemik Viljamsi nimelise kolhoosi kogemusi linakasvatamisel, Tallinn 1955, lk. 2.

²¹ A. Ratt, Linatootmise majanduslik efektiivsus Eesti NSV-s, Tallinn 1959, lk. 36.

ajal oli loomakasvatustöötajate tööviljakuse tõstmiseks vajalik suurendada lüpsjatele-karjatalitajatele kinnistatavaid looma-gruppe, milleks oli mitmeid kasutamata võimalusi.²²

Üksikud kolhoosid rakendasid sovhooside eeskujul lüpsikarja-brigaadides kahevahetuselist ja kahetsüklilist töö organiseerimist, mida soovitasid mitmed autorid.²³ Töö organiseerimise niisugused meetodid ei levinud aga laialdaselt, sest saaduste tootmise majandusliku efektiivsuse põhimõtted olid arvestamata.

Seevastu hakkas kolhooside veisekasvatuses üha rohkem levima töö organiseerimise selline meetod, mis põhineb lehmade kahekordse lüpsi kasutamisel. Sellele aitasid kaasa mitmete sovhooside poolt saavutatud head kogemused lehmade kahekordse lüpsi rakendamisel.²⁴ Töö organiseerimise niisuguse meetodi kasutuselevõtmine võimaldas tõsta lüpsjate-karjatalitajate tööviljakust.

NLKP Keskkomitee 1953. aasta septembripleenumi otsuse²⁵ ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NLKP Keskkomitee määruse «Masina-traktorijaamade töö parandamise abinõudest» (september, 1953)²⁶ alusel pöörati järgnevatel aastatel suurt tähelepanu masina-traktorijaamade töö parandamisele. Täiustusi masina-traktoripargi kasutamise organisatsioonilised vormid. Masina-traktoripargi ekspluateerimise kogemused näitasid, et kõige paremaid tulemusi saavutati siis, kui üks traktoribrigaad teenindas üht kolhoosi.²⁷ Kui 1953. aastal teenindas masina-traktorijaama üks traktoribrigaad keskmiselt 1,4 kolhoosi, siis 1957. aastal teenindas üks traktoribrigaad keskmiselt 1,2 kolhoosi. See võimaldas rakendada töö organiseerimise efektiivsemaid vorme.

Seoses kolhooside kiire majandusliku tugevnemisega hakkasid ilmema järjest selgemalt töö ja tootmise organiseerimise niisuguse süsteemi varjuküljed. Põhilisel tootmisvahendil — maal — oli kaks peremeest, ühelt poolt masina-traktorijaam, teiselt poolt kolhoos. Kaks tootmislüli — masina-traktorijaamade trak-

²² G. Kurss, Tööjõuressursside kasutamine Eesti NSV kolhoosides. Käsi-kiri. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi arhiiv, Tallinn 1957, lk. 112.

²³ J. Kaarus, Kahetsüklilise töö organiseerimise kogemusi veisefarmis, «Sotsialistlik Põllumajandus» 1954, nr. 3, lk. 20.

G. Kurss, Töö organiseerimine kolhoosides, Tallinn 1954, lk. 32—34.

H. Mägi, Tsüklilise töö rakendamise tulemusi veisefarmides, «Sotsialistlik Põllumajandus» 1955, nr. 6, lk. 17.

²⁴ J. Kunts, Kahekordne lüps lüpsikarja brigaadides, «Sotsialistlik Põllumajandus» 1955, nr. 8, lk. 37. P. К. Туйск, Некоторые итоги двухкратного доения коров в совхозах Эстонии, «Совхозное производство», 1957, № 4, lk. 47.

²⁵ NLKP kongresside, konverentside ja keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, III osa, Tallinn 1957, lk. 599.

²⁶ Сборник законодательных и ведомственных актов по сельскому хозяйству, т. II, Москва 1958, lk. 4.

²⁷ G. Kurss, R. Hagelberg, H. Tealane, Töö organiseerimise kogemusi Eesti NSV kolhoosides, Tallinn 1956, lk. 25.

toribrigaadid ja kolhooside põllundus- ja kompleksbrigaadid, kes töötasid ühel ja samal maal, ei olnud omavahel organisatsiooniliselt seotud. Seetõttu jäi põllumajanduse põhiline tootlik jõud, s. o. kolhooside tööjõud, justkui kõrvale peamistest tootmisvahenditest — traktoritest ja muudest masinatest.

Seetõttu hakkasid vennasvabariikide eesrindlikud kolhoosid juba 1955. aastal otsima ratsionaalsemaid organisatsioonilisi vorme masina-traktoripargi kasutamisel.²⁸ Eesti NSV kolhoosides rakendati 1957. aastal reas kolhoosides töö organiseerimise niisugust vormi, kus mitmetes masina-traktorijaamades anti põllumajanduslik tehnika vastava lepingu alusel kolhooside käsutusse kogu põllutööde perioodiks. Aastase töö kogemused õigustasid end igati nii meie vabariigis²⁹ kui ka naabervabariikides ja -oblastites.³⁰

Kuigi töö niisugune organiseerimine oli võrreldes endisega progressiivsem, ei lahendanud ta lõplikult masina-traktorijaamade ja kolhooside vahel tekkinud vastuolu. See lahendati 1958. aastal, kui partei ja valitsuse initsiatiivil reorganiseeriti masina-traktorijaamad ning põllumajanduslik tehnika müüdi kolhoosidele.

3. Töö organiseerimise vormide areng pärast masina-traktorijaamade reorganiseerimist (alates 1958. aastast)

1958. aasta oli kolhoositootmise arengus olulise murrangu aastaks. NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 1958. aasta märtsikuus vastuvõetud kolhoosikorra edasiarendamise ja masina-traktorijaamade reorganiseerimise seaduse³¹ ellurakendamine võimaldas muuta kolhoosimajandust veelgi tugevamaks, täiustada tootmise organiseerimist ja tõsta kolhoosnike heaolu.

Põllumajandusliku tehnika ostmine kolhooside poolt tõi tehnika kasutamise täiesti olulisi, sisulisi muudatusi. Põhilisi tootmisvahendeid, sealhulgas traktoreid ja kombaine ning tööjõudu käsutab tootmises nüüd üks ettevõtte — kolhoos. Masina-traktoripargi kasutamine sai ühtse tootmisprotsessi lahutamatuks osaks.

Kolhoosides tekkisid töö organiseerimise uued vormid — kolhooside traktoribrigaadid ning traktori-põllundus- ja traktori-kompleksbrigaadid. Iseseisvate traktoribrigaadidega kolhoosides kinnistati põllumajanduslik tehnika traktoribrigaadile, kes teenindas kõiki tootmisbrigaade terves kolhoosis. Traktori-

²⁸ В помощь изучающим экономику МТС, Москва 1956, lk. 185.

²⁹ V. Saloruho, Põllumajandusliku tehnika kasutamine muutub efektiivsemaks, «Eesti Kommunist» 1958, nr. 5, lk. 73. J. Veevo, Traktoribrigaadidest ja uutest töövormidest, «Ühistöö» nr. 27 (1076), 4. III 1958.

³⁰ И. В. Лесгафт, Новые формы работы тракторной бригады в колхозе. За высокую культуру сельского хозяйства, Ленинград 1958, lk. 94.

³¹ Põllumajandusalaseid direktiive, seadusandlikke ja ametkondlikke akte, I, Tallinn 1960, lk. 58.

põllundus- ja -kompleksbrigaadides kinnistati põllumajanduslik tehnika vahetult tootmisbrigaadidele.

NSV Liidu kolhoosides tervikuna kasvas aastail 1958 kuni 1960 ühtsete traktori-põllundusbrigaadide ja traktori-kompleksbrigaadide osatähtsus. Seejuures suurenes kompleksbrigaadide arv põllundusbrigaadide vähenemise arvel. Kui 1958. aasta alguseks oli kompleksbrigaade tootmisbrigaadide üldarvust 18,3%, siis 1960. aasta alguseks kasvas nende osatähtsus 29,2%-ni.³²

Aastail 1958 kuni 1960 oli töö organiseerimise erinevate vormide levikus olulisi nihkeid ka Eesti NSV kolhoosides, mida näeme tabelist 5. Praktika lükkas ümber arvamused, et ühtsete

Tabel 5

Töö organiseerimise vormid Eesti NSV kolhoosides (aastail 1958—1960)

Näitajad	1958		1959		1960	
	üld-arv	prot-senti-des üldar-vust	üld-arv	prot-senti-des üldar-vust	üld-arv	prot-senti-des üldar-vust
Tootmisbrigaade kokku* sealhulgas:	2297	100,0	2110	100,0	1826	100,0
1) põllundusbrigaadid nendest	1922	83,7	1799	85,3	1615	88,5
a) traktori-põllundusbrigaadid**	816	35,6	967	45,9	1014	55,5
b) põllundusbrigaadid (iseseisvate traktori-brigaadidega)	1106	48,1	832	39,4	601	33,0
2) kompleksbrigaadid nendest	234	10,2	187	8,8	143	7,8
a) traktori-kompleksbrigaadid**	141	6,1	102	4,8	91	5,0
b) kompleksbrigaadid (iseseisvate traktori-brigaadidega)	93	4,1	85	4,0	52	2,8
3) köögiviljakasvatuse ja aiandusbrigaadid	141	6,1	124	5,9	68	3,7
Põllundus- ja kompleksbrigaade keskmiselt ühes kolhoosis	2,7	*	2,7	*	2,7	*

Märkused.

* Siia ei ole arvatud iseseisvaid traktoribrigaade.

** Siinhulgas on brigaadid, kellele on kinnistatud vaid osa kolhoosi masina-traktoripargist; osa masina-traktoripargist teenindab aga kõiki tootmisbrigaade.

³² И. П. Алтайский, Новое в организации труда в колхозах, Москва 1961, lk. 7.

traktori-põllumajandusbrigaadide loomine Eesti NSV kolhoosides ei ole võimalik.³³ Tabelis 5 olevad andmed näitavad, et viimase kolme aasta jooksul on märgatavalt tõusnud mehhaniseeritud tootmisbrigaadide (traktori-põllumajandusbrigaadid ja traktori-kompleksbrigaadid) osatähtsus. Samal ajal on vähenenud tootmisbrigaadide osatähtsus, kellele põllumajanduslikku tehnikat ei ole kinnistatud. 1958. aastal töötas kolhoosides 354 iseseisvat traktoribrigaadi, 1960. aasta lõpuks kahanes nende arv 198-ni. See asjaolu näitab, et kolhoosid püüavad üha enam kinnistada põllumajanduslikku tehnikat tootmisbrigaadidele. Sama suund valitseb ka Läti ja Leedu NSV kolhoosides.³⁴

Kompleksbrigaadide levikus oli haripunktiks 1958. aasta, mil kompleksbrigaade oli 10,2% tootmisbrigaadide üldarvust. Järgnevatel aastatel vähenes kompleksbrigaadide osatähtsus, langes 1960. aasta lõpuks 7,8 protsendini tootmisbrigaadide üldarvust. See on seletatav reas kolhoosides kompleksbrigaadide organiseerimisel tehtud vigadega, mis mõjusid pidurdavalt tootmise edasiarendamisele. Selletõttu likvideeriti mitmetes kolhoosides varem organiseeritud kompleksbrigaadid ja seal pöörduti tagasi tööorganiseerimise endiste vormide juurde.

Analüüsitaval perioodil jätkub ka köögiviljakasvatus- ja aiandusbrigaadide osatähtsuse vähenemine, mis on seotud köögiviljakasvatuse osatähtsuse vähenemisega kolhoosides.

Muudatustest tootmisbrigaadide maakasutuses uuritava perioodil annab ülevaate tabel 6.

Tabel 6

Eesti NSV kolhooside (põllumajanduslike artellide) ja nende tootmisbrigaadide maakasutuse suurus (aastail 1958—1960)

Näitajad	1958	1959	1960
Keskmiselt ühe kolhoosi kohta hektarites:			
kokku maad	2586	2651	2769
sealhulgas põllumajanduslikult kasutatavat maad	1724	1766	1855
sellest põllumaad	734	757	799
Keskmiselt ühe tootmisbrigaadi kohta (välja arvatud köögiviljakasvatus-, aiandus- ja traktoribrigaadid) hektarites			
põllumajanduslikult kasutatavat maad	644	667	684
sellest põllumaad	274	286	294

³³ А. Я. Премет, Некоторые вопросы организации и оплаты труда в колхозе имени Мичурина Эстонской ССР. Новое в организации и оплате труда в колхозах, Москва 1957, lk. 31.

³⁴ Г. Войцеховский, По-хозяйски использовать колхозный тракторный парк, «Коммунист советской Латвии», 1959, № 11, lk. 48.

А. Старцев, Что дает колхозу собственная техника, «Техника в сельском хозяйстве», 1959, № 8, lk. 4.

Kui 1955. aastast kuni 1958. aastani valitses kolhooside ja nende tootmisbrigaadide maakasutuse väiksemaks muutumise tendents (vt. tabel 4), siis alates 1958. aastast pääseb maksvusele vastupidine suund. Nii on maakasutuse suurus võrreldes 1958. aastaga kasvanud 1960. aastaks keskmiselt ühe kolhoosi kohta 183 ha ehk 7,1% võrra ning põllumaa suurus keskmiselt ühe tootmisbrigaadi kohta 20 ha ehk 7,3% võrra.

Kolhooside maakasutuse keskmise suuruse kasv uuritaval perioodil toimus mitmete väiksemate kolhooside liitumise tõttu. Maakasutuse suurenemine osutus võimalikuks seetõttu, et enamik kolhoose oli muutunud majanduslikult tugevaks; kolhoosid olid saanud põllumajandusliku tehnika omanikeks ja tunduvalt oli tõusnud kolhooside juhtiva kaadri kvalifikatsioon.

Paralleelselt kolhooside maakasutuse suuruse kasvuga kulgev tootmisbrigaadide maakasutuse suurenemine on peamiselt tingitud asjaolust, et mõnedes kolhoosides taimekasvatubrigaadides on töötajate arv vähenenud või on suurenenud vanemate kolhoosnike osatähtsus brigaadis. Selle tagajärjel tekkisid nendes brigaadides inimtöäjõu vähesuse tõttu töö organiseerimisel raskused üksikute põllutööde tegemiseks. Kuivõrd nende tootmisbrigaadide isikulise koosseisu suurendamiseks ei olnud küllaldaselt võimalusi töäjõu juurdehankimise näol kolhoosi teistest tootmisharudest või väljastpoolt kolhoosi, siis jäi tootmisbrigaadi isikulise koosseisu arvulise suurendamise ainsaks vahendiks tootmisbrigaadide arvu vähenemine kolhoosis, millega kaasnes loomulikult tootmisbrigaadidele kinnistatava põllumajanduslikult kasutatava maaala suurenemine. Selle kõrval suurendati tootmisbrigaade ka põllumajandusliku tehnika parema kasutamise eesmärgil.

Analüüsitaval perioodil täiustusid töö organiseerimise brigaadisised vormid. Paljudes NSV Liidu vabariikides ja oblastites, kõige enam aga VNFSV kesk- ja lõunapiirkondade ning Ukraina NSV kolhoosides levib üha laialdasemalt brigaadisese töö organiseerimise uus vorm — kompleksse mehhaniseerimise lülid.³⁵ Neid lüüsid moodustatakse teatud kultuuride, eeskätt rühvelkultuuride ja tehniliste kultuuride kasvatamiseks. Selles mõttes sarnanevad need lüüdega, mida moodustati varem teatud kultuuride kasvatamiseks. Sisuliselt on aga need lüü kaks tüüpi täiesti erinevad. Kui varem moodustatud lüüid põhinesid käsitsitööl, siis kompleksse mehhaniseerimise lülid, nagu ütleb juba nimetus, põhinevad kultuuride kasvatamise kompleksel mehhaniseerimisel.

Töö organiseerimise niisuguse vormi laialdasema rakendamise vajalikkust Eesti NSV põllumajanduslikes ettevõtetes rõhutati vabariigi põllumajandustöötajate nõupidamisel 1961. aasta

³⁵ А. Ф. Чешков, Бригады и звенья комплексной механизации, Москва 1960, lk. 3

märtsikuus.³⁶ Eesti NSV kolhoosides on aga töö organiseerimise lülilise vormi rakendamisel teatud iseärasused. Meil levivad vähe mitmeliikmelised lülid. Kõige enam levib töö organiseerimise niisugune vorm, kus ühele mehhanisaatorile kinnistatakse teatud kultuuride (mais, kartul) põllud või kultuurkarjamaa pinnad.³⁷ Analüüsitava perioodil kasvab kolhoosides pidevalt rühvelkultuuride hooldajate-mehhanisaatorite arv. Vähesel arvul töötab aga veel kultuurkarjamaa hooldajaid — mehhanisaatoreid.

Töö organiseerimise vormide arengus kolhooside loomakasvatases on uuritav periood suurte muutuste perioodiks. Töö organiseerimise progressiivsemate vormide rakendamist nõuavad eelkõige loomakasvatustehnikade laiaulatuslik mehhaniseerimine ja tootmistehnoloogia täiustamine.

Kolhoosides levivad üha enam uued loomapidamisviisid. Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Teadusliku Uurimise Instituudi ja Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi teaduslikud uurimistööd näitavad, et lehmade ja noorveiste vabapidamine, nuumsigade pidamine suurtes sulgudes ja kanade pidamine ümberehitatud suuremagabariidilistes sügava allapanuga kanalates annavad võrreldes seniste pidamisviisidega suurt majanduslikku efekti, võimaldades märkimisväärset töökulu kokkuhoidu.

Loomakasvatushoonete mehhaniseerimise ja tootmistehnoloogia täiustamise abil on saanud võimalikuks suurendada loomakasvatustöötajatele kinnistatavate loomade arvu. See kõik viib vältimatutele ümberkorraldamistele töö organiseerimises.

Veise- ja seakasvatases iseloomustab töö organiseerimise uusi vorme senisest palju põhjalikum loomakasvatustöötajatevaheline tööjaotus ja spetsialiseerumine. Kui varem spetsialiseerusid veise- või seakasvatustöötajad ühe või teise loomaliigi erinevate soo- ja vanusegruppide hooldamiseks, siis nüüd hakkavad nad spetsialiseeruma erinevate tööoperatsioonide tegemiseks kas veiste või sigade üksikute soo- ja vanusegruppide hooldamisel. Rõhkem levib niisugune tööjaotus ja spetsialiseerumine veisekasvatases, eeskätt just lüpsikarjabrigaadides, sest siin on töötajate suurema arvu tõttu rõhkem võimalusi paremaks tööjaotuseks.

Niisugusele töövormile on iseloomulik lüpsjate-karjatalitajate loobumine neile kinnistatud loomagrupidest ja üleminek karja ühisele hooldamisele terve töötajate grupi poolt. Seda nimetatakse töö organiseerimise grupiviisiliseks vormiks, kusjuures töögrupp võib olla lüpsikarjabrigaadi (või vastavalt karjabrigaadi,

³⁶ A. Müürisep, Vabariigi põllumajanduse ülesanded NLKP Keskkomitee jaanuaripileumi otsuste valgusel. Ettekanne vabariigi põllumajandustöötajate nõupidamisel 28. märtsil 1961. a., «Rahva Hääle» nr. 75 (5575), 29. III 1961.

³⁷ I. Jürisson, Kultuurkarjamaatööde komplekssest organiseerimisest ja mehhaniseerimisest. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1960, nr. 16, lk. 721. J. Veevo, Maisipõllul vastutab mehhanisaator. «Rahva Hääle» nr. 115 (5615), 17. V 1961.

loomakasvatusebrigaadi) allüksus või lüpsikarjabrigaad tervikuna. Reas majandeis saadud positiivsed kogemused³⁸ näitavad, et töö organiseerimise grupiviisiline vorm loomakasvatuses võimaldab töö koostöö ja sügavama tööjaotuse alusel tõsta tööviljakust ning loob võimalused loomakasvatustöötajatele normaalse, 7-tunnilise tööpäeva kehtestamiseks.

Töö organiseerimise vormide arenguga analüüsitaval perioodil kaasnes põllumajandustöötajate laiaulatuslik sotsialistlik võistlus. Eriti hoogustus see 1961. aastal, mil NLKP XXII kongressi poolt võeti vastu kommunismi ülesehitamise ajalooline dokument — NLKP uus programm. Üha laialdasemalt levib kolhoosides kommunistliku töö liikumine, mis on sotsialistliku võistluse kõrgemaks vormiks. Kommunistliku töö nimetuse eest võistlevad üksiktöötajad, põllundus- ja kompleksbrigaadid, lüpsjate, seatalitajate ja mehhanisaatorite brigaadid ning koguni terved kolhoosid. Järjest suuremale arvule üksiktöötajatele ja kollektiividele omistatakse see austav nimetus.

Praktika näitab, et just need töötajad ja kollektiivid, kes võtavad osa kommunistliku töö liikumisest, on pionierideks töö organiseerimise progressiivsete vormide ellurakendamisel.

On ju kommunistliku töö lahutamatuks osaks võitlus kõrgema tööviljakuse eest, selle saavutamise üheks vahendiks aga töö organiseerimise vormide edasine täiustamine. Seega on töö organiseerimise vormide edasine areng lahutamatult seotud kommunistliku töö liikumisega.

4. Töö organiseerimise vormide edasine arendamine kolhoosides

NLKP programm kavandab lähemaks kahekümneks aastaks põllumajanduse arendamise suurejoonelised ülesanded. Põllumajandustoodangu üldmahtu tuleb suurendada sel perioodil kolme ja poole kordseks.³⁹ Eesti NSV kolhoosidel ja sovhoosidel tuleb põllumajandussaaduste tootmist suurendada sel ajavahemikul ligi neli korda.⁴⁰ See nõuab kõrgetasemelist töö organiseerimist ja töö organiseerimise kõige eesrindlikumate vormide juurutamist.

Nagu käesoleval ajal, nii jääb ka tulevikus põllumajandussaaduste tootmisel kehtima nõue, et põllundust ja loomakasvatust tuleb arendada kooskõlastatult.

Selles mõttes pakub töö organiseerimise kompleksbrigaadiline vorm Eesti NSV kolhoosidele erilist huvi. Kompleksbrigaadide progressiivsust on rõhutatud partei ja valitsuse reas dokumenti-

³⁸ A. K a l m, Ühiselt läheb jõudsamini. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1961, nr. 16, lk. 738. V. L e h t l a, Kõrge tööviljakuse nimel. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1961, nr. 15, lk. 673.

³⁹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 72.

⁴⁰ L. B l u m e n f e l d, Teel kommunismile. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1961, nr. 20, lk. 914.

des. NLKP Keskkomitee 1961. aasta jaanuaripleenumi otsuses märgitakse, et tuleb «lähtuda vajadusest laialdasemalt organiseerida mehhaniseeritud kompleksbrigaade põllunduses ja loomakasvatuses töötamiseks».⁴¹

Vabariigi mitmete kolhooside kogemused näitavad, et ka Eesti NSV kolhoosides on kompleksbrigaadide moodustamine ennast igati õigustanud.⁴² Eriti progressiivseks osutuvad isemajandavad kompleksbrigaadid, mis on kompleksbrigaadide kõrgemaks vormiks, võimaldades rahaliste ja materiaalsete vahendite ökonoomset kulutamist ning kolhoosnike materiaalse huvi tõstmist.

Uurimused näitavad, et kompleksbrigaadid töötavad eriti hästi seal, kus brigaadidele on kinnistatud masina-traktoripark. Tehnika kinnistamine tootmisbrigaadidele võimaldab tootlikumalt kasutada traktoreid ja muid masinaid. Ühtlasi on siis tootmisbrigaadis paremad võimalused majandisese isemajandamise rakendamiseks, mis omakorda loob eeldused masina-traktoripargi ökonoomsemaks kasutamiseks. Tootmisbrigaadidele traktorite kinnistamise vajalikkust kinnitavad ka Läti NSV kolhooside kogemused.⁴³

Kompleksbrigaadide organiseerimise senise praktika peamine puudus seisab selles, et ei ole küllaldaselt arvestatud majandisese spetsialiseerumise vajalikkust. Kompleksbrigaadide vahel püüti jaotada võrdselt kõik loomaliigid, mis aga põhjustas ebatootlikke kulutusi loomade pidamisel ja ei soodustanud ajakohaste loomakasvatushoonete ehitamist. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi uurimused näitavad, et enam-vähem igasse tootmisüksusesse tuleksid paigutada lehmad ja tööhobused; noorveised ja sead tuleksid paigutada vastavalt majandi suurusele 1—2 tootmisüksusesse ning lambad ja kodulinnud koondada kumbki ühte keskusesse.⁴⁴

Uurimused näitavad, et kõige edukamalt on töötanud suuremate kompleksbrigaadidega kolhoosid, sest seal on võimalik põhilised loomaliigid jaotada kompleksbrigaadide vahel nii, et on tagatud loomade arvu selline kontsentratsioon, mis võimaldab rakendada kõige ajakohasemaid ja täiuslikumaid mehhaniseeritud loomapidamisviise. Paljude majandis pole just tootmisbrigaadide väikse tõttu ja selle tõttu, et väikeses majandis on kõik loomakasvatushooned koondatud ühte keskusesse, seniajani saadud kasutusele võtta töö organiseerimise kompleksbrigaadilist

⁴¹ NLKP Keskkomitee 1961. aasta jaanuaripleenumi materjale, Tallinn 1961. lk. 401.

⁴² J. Veevo, Kompleksbrigaadilise töö organiseerimine Jõgeva rajooni kolhoosides. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1961, nr. 23, lk. 1057.

⁴³ Г. А. Вонцеховский, Использование тракторного парка в колхозах Латвийской ССР, Рига 1961, lk. 26.

⁴⁴ A. Ratt, Kolhoosi- ja sovhoosikeskuse paiknemist mõjustavad tegurid ja nende majanduslik tähtsus. «Nõukogude Eesti majandus 1940—1960», Tallinn, 1960, lk. 437.

vormi. Ka rahvademokraatiamaade kogemused kinnitavad, et kompleksbrigaad peab olema küllaldase suurusega, sest siis on loomakasvatustehnikas võimalik kasutada suurtootmisele vastavat tehnoloogiat.⁴⁵ Seetõttu tuleb kolhooside tootmisbrigaadide suurendamist lugeda edasiviivaks nähtuseks, sest see võimaldab rakendada töö organiseerimise efektiivsemaid ja täiuslikumaid vorme. Ka Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi uurimused majandi tootmisüksuse optimaalse suuruse kohta⁴⁶ näitavad, et senised brigaadid kolhoosides ei vasta oma maa-ala suuruselt põhimõtetele, mis esitatakse nõuetekohasele tootmisüksusele. Lõpuks kinnitavad kolhooside masina-traktoripargi kasutamise kogemused, et põllumajandusliku tehnika kinnistamine tootmisbrigaadidele on võimalik eelkõige suuremate tootmisbrigaadidega kolhoosides.⁴⁷

Ülaltoodust tuleb järeldada, et juba praegu ja eriti lähemas tulevikus ei ole kolhoosi kompleksbrigaad üksnes ainult töö organiseerimise vormiks, vaid on ka tootmise organiseerimise vormiks. Üha enam eeldusi selleks loob tootlike jõudude kasvu alusel toimuv tootmisbrigaadide ja kolhooside suurenemine.

Seda kinnitab kolhoosi kompleksbrigaadide ja sovhoosi osakondade võrdlus, mis näitab, et töö ja tootmise organiseerimise seisukohalt ei ole kolhoosi kompleksbrigaadi ja sovhoosi osakonna vahel kuigi suuri sisulisi erinevusi. Suuremates kompleksbrigaadides on moodustatud eraldi karjabrigaadid. Viimased on olemas ka sovhoosi osakondades. Enamikel juhtudel on nii kolhoosi kompleksbrigaadile kui ka sovhoosi osakonnale kinnistatud põllumajanduslik tehnika. Praegune kolhoosi kompleksbrigaad erineb sovhoosi osakonnast sellepolest, et kompleksbrigaadi brigadir juhib otseselt taimekasvatuses töötavate kolhoosnike tööd. Sovhoosi osakonna juhataja juhib tööd taimekasvatuses põllundusbrigadiri või -brigadiride kaudu, vaatamata sellele, et suurel osal juhtudel osakonna koosseisus on ainult üks põllundusbrigaad.

Tootmisbrigaadide suurendamiseks kolhoosides, selleks et välja kujundada optimaalse suurusega tootmisüksust, kus on parimad võimalused taime- ja loomakasvatuse seostamiseks ja põllumajandusliku tehnika ratsionaalseks ärakasutamiseks, ei ole aga paljudel kolhoosidel praegusel momendil vajalikke eeltingimusi. Suur osa vabariigi kolhoosidest ei saa suurendada maa-alaliselt olemasolevaid põllundus- ja kompleksbrigaade loomakasvatustehnikas.

⁴⁵ М. Минков, Новые формы организации и оплаты труда в трудовых кооперативных сельскохозяйственных хозяйствах. «Международный сельскохозяйственный журнал» 1958, № 3, lk. 44.

⁴⁶ A. Ratt, Majandi tootmisüksuse optimaalsest suurusest. «Sotsialistlik Põllumajandus» 1961, nr. 22, lk. 1017.

⁴⁷ J. Veevo, Kolhooside masina-traktoripargi kasutamise organisatsioonilised vormid. Käsikiri. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituut. Tallinn 1961.

tootmishoonete ja ka kolhoosnike elumajade laialipillatuse ning teiste põhjuste tõttu. Niisuguses olukorras tähendaks praeguste põllundus- ja kompleksbrigaadide maa-alade tunduv suurendamine töö organiseerimise taseme langust, mis loomulikult pidurdaks kolhoosimajanduse kiiret arengut. Seepärast üleminekul optimaalse suurusega tootmisüksusele tuleb lähtudes iga majandi kohapealsetest konkreetsetest tootmistingimustest, leida töö ja tootmise organiseerimise kõige sobivamad vormid.

Ühel osal kolhoosidel on võimalik jõuda tootmisüksuse optimaalse suuruseni ilma senist töö organiseerimise süsteemi muutmata. Nendes kolhoosides on kompleksbrigaadi brigadir taimekasvatuses töötavate kolhoosnike töö otseseks organiseerijaks, kusjuures ta juhib ka loomakasvatajate tööd, seda küll mitte otseselt, vaid loomakasvatuse-(karja-) brigadiri kaudu.

Teisel osal kolhoosidest võib osutada otstarbekohaseks kompleksbrigaadi raamides taimekasvatuses töötavaist kolhoosnikest territoriaalsel printsiibil (arvestades kolhoosnike elukohta) lülide ehk töögruppide moodustamine. Lüli- ehk grupivanemad on kompleksbrigaadi brigadiri abilisteks töö jaotamisel kolhoosnikele, kusjuures nad ise võtavad tootmistööst osa. Ka sel juhul on loomakasvatajate töö otseseks organiseerijaks loomakasvatusbriadir.

Lõpuks tuleb teatud osal kolhoosidest rakendada töö ja tootmise organiseerimise niisugust süsteemi, kus kompleksbrigaadi raames taimekasvatuses töötavaist kolhoosnikest tuleb moodustada eraldi põllumajandusbrigaadid. Sel juhul ei ole kompleksbrigaad enam töö organiseerimise vorm, kuna tootmisüksuses on moodustatud tootmisharude viisi nii põllundus- kui ka loomakasvatusbriigaadid. Siin tuleb loobuda terminist «kompleksbrigaad» ja selle asemel kasutada sobivamat terminit «kolhoosi osakond».

Peab märkima, et mitmed vabariigi kolhoosid, nagu Tartu rajooni «Võnnu», Põlva rajooni «Punase Lipu» jt., mis organiseeriti endiste väiksemate kolhooside baasil, on rakendanud viimati nimetatud töö ja tootmise organiseerimise süsteemi. Nendes kolhoosides on moodustatud sovhoosiosakonna-taolisi osakondi, kus on omakorda moodustatud põllundusbrigaadid.

Nende kõrval leidub kolhoose, nagu Rakvere rajooni «Kungla», Harju rajooni «Tuleviku» jt. kolhoosid, kes varem moodustatud kompleksbrigaade, kus muidugi ei ole eraldi põllundusbrigaade, on samuti hakanud nimetama kolhoosi osakondadeks.

NLKP programmis öeldakse: «Kolhooside majanduslik tõus võimaldab täiustada kolhoosisiseseid suhteid: . . . lähendada töö normeerimist, organiseerimist ja tasustamist tasemele ja vormidele, mis on välja kujunenud riiklikes ettevõtetes . . .».⁴⁸ Nii

⁴⁸ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 76.

ongi kolhoosi kompleksbrigaad (kolhoosi osakond) töö ja tootmise organiseerimise niisuguseks vormiks, mis aitab kiirendada riikliku ja kolhooslik-kooperatiivse omandi üldrahvalikuks kommunistlikuks omandiks ühtesulamise ajaloolist protsessi.

Eesmärgiks ei ole mitte mehhaaniliselt ja analüüsivõimata järgida sovhoosides praegu kehtivat töö ja tootmise organiseerimise süsteemi, kuna ka see vajab täiustamist, vaid igas majandis rakendada töö ja tootmise organiseerimise kõige ratsionaalsemaid vorme.

Eeloleva kahekümne aasta jooksul toimub töö organiseerimise vormide pidev arenemine. Esialgsete arvestuste järgi on teise aastakümne lõpuks praeguse 679 kolhoosi, 173 sovhoosi ja teiste riiklike majandite asemel Eesti NSV-s vaid 300—400 kommunistlikku tüüpi põllumajanduslikku suurettevõtet,⁴⁹ osa neist agraar-industriaalkoondistena. Sellepärast võib perspektiivselt töö organiseerimise vorme ette kujutada järgmistena.

Põhiliseks on ikkagi täielikult mehhaniseeritud kompleksbrigaad, mis on ühtlasi ka tootmise organiseerimise vormiks. Kompleksbrigaadi tööpiirkonnaks on üks tootmisüksus. Seega kuuluvad mehhaniseeritud kompleksbrigaadi koosseisu kõik antud tootmisüksuses töötavad põllumajandustöötajad. Mehhaniseeritud kompleksbrigaadides organiseeritakse lülid ehk töögrupid, kelle liikmed töötavad traktorite, kombainide ja muude mehhanismide abil. Taimekasvatuses moodustatakse töögruppe enamikel juhudel teatud kindlate tööde tegemiseks, kusjuures nad võivad olla alalised või ajutised. Loomakasvatuses moodustatakse töögruppe eri loomaliikide ja nende soo- ja vanusegruppide viisi, kusjuures need töögrupid on peamiselt alalised.

Sõltuvalt tootmise organiseerimise ja majandi juhtimise struktuurist (kas majandis on osakonnad, mis on administratiivseteks ja majanduslikeks üksusteks või osakondi ei ole) on otsustav osa traktoreid ja spetsiaalseid mehhanisme koondada kas osakondadesse või majandi keskusse. Need mehhanismid teenindaksid majandi kõiki tootmisbrigaade. Nii näiteks oleks loomulik, et igas osakonnas või majandi keskus moodustataks spetsiaalne lüli orgaaniliste väetiste varumiseks, samuti keemiliseks umbrohutõrjeks.

Töö organiseerimise eespool kirjeldatud vormide rakendamisel on sõltuvalt erinevatest tootmistingimustest muidugi mitmesuguseid lahendusvõimalusi. Need leitakse põllumajanduse edasise arengu käigus.

Et täita NLKP programmis antud kommunistliku ühiskonna ülesehitamise õilsat ülesannet ning lahendada põllumajanduse arendamise probleeme, tuleb põllumajandustöötajatel palju tööd teha. Põllumajanduslik töö sõna kitsamas mõttes aga muutub

⁴⁹ R. Antons, Kujunevad uued ühiskondlikud suhted. «Rahva Hääli» nr. 278 (5778), 26. XI 1961.

tööstusliku töö eriliigiks. Selleks, et komplekselt mehhaniseerida põllumajanduslikke tootmisprotsesse, peab põllumajandustöötaja tööprofiil muutuma väga suurel määral. Tuleviku põllumajandustöötaja on põllumajandusliku ettevalmistusega mehhanisaator, kellel peab olema mitu kutseala. Seepärast tuleks praegu pöörata senisest veelgi enam tähelepanu põllumajandustöötajate õige tööprofiili väljakujundamisele, suurendades põllumajandusliku tehnika kasutamise oskust.

ОРГАНИЗАЦИЯ ТРУДА И РАЗВИТИЕ ЕЕ ФОРМ В КОЛХОЗАХ ЭСТОНСКОЙ ССР

Я. Везво

Резюме

Значение научно обоснованных и прогрессивных организационных форм труда в колхозном производстве заключается прежде всего в том, что вопросы организации труда очень тесно связаны с повышением производительности труда при производстве сельскохозяйственной продукции. В связи с ростом производительности труда неизбежно повышение уровня организации труда, а также совершенствование форм организации труда. При помощи последних в свою очередь достигается повышение производительности труда.

Применение передовых форм организации труда позволит правильно распределять колхозников между отдельными производственными отраслями, целесообразно объединять общественные интересы колхоза и личные интересы колхозников и рационально использовать рабочую силу и технику колхозов. Прогрессивные формы организации труда имеют и очень большое воспитательное значение.

В первые годы колхозного производства образовалась постоянная производственная бригада, которая является основной формой организации труда в колхозах. В связи с развитием колхозного производства постоянно совершенствовались формы организации труда. Основной формой организации труда остается до сего времени и останется в будущем постоянная производственная бригада, так как на основе кооперирования, распределения труда, а также специализации работников можно более рационально использовать рабочую силу и сельскохозяйственную технику.

Наряду с отраслевыми и специализированными, т. е. полеводческими и животноводческими бригадами, колхозы республики начиная с 1956 года стали создавать комплексные бригады, которые по сравнению с отраслевыми и специализированными бригадами, являются более прогрессивными, так как они

дают возможность для согласованного развития растениеводства и животноводства.

Очень большие изменения в развитие форм организации труда внес 1958 год, когда колхозы приобрели сельскохозяйственную технику. В колхозах возникли новые формы организации труда — колхозные тракторные бригады, тракторно-полевые и тракторно-комплексные бригады. Совершенствовались и внутрибригадные формы организации труда.

В настоящее время является актуальным дальнейшее развитие форм организации труда. Из проведенных исследований видно, что для применения прогрессивной формы организации труда — комплексных бригад имеются самые большие предпосылки в крупных колхозах, где одновременно находятся более крупные производственные бригады. Там имеются и лучшие возможности для закрепления сельскохозяйственной техники за производственными бригадами, что способствует более эффективному ее использованию.

Перед увеличением же земельной площади производственных бригад стоит много препятствий. Поэтому при переходе на оптимальный размер производственной единицы необходимо, чтобы комплексная бригада была не только формой организации труда, но одновременно и формой организации производства.

Применением комплексно-бригадной формы организации труда и производства возможно совершенствовать внутриколхозные отношения и приблизить формы организации труда в колхозах к уровню, существующему в государственных предприятиях. Тем самым будет ускорен процесс слияния государственной и колхозно-кооперативной собственности в общенародную коммунистическую собственность.

В перспективных сельскохозяйственных предприятиях коммунистического типа формой организации труда будут механизированные комплексные бригады со звеньями или рабочими группами, которые работают с тракторами, комбайнами и другими механизмами. В связи с этим в настоящее время следует больше обращать внимания на правильный выбор профиля будущих работников сельского хозяйства, уделяя особое внимание правильному использованию сельскохозяйственной техники.